

SÁGI LILLA

A krimináltaktika fejlődési tendenciái, új kihallgatási metódusok

A kihallgatás a leggyakoribb és a legjelentősebb nyomozási cselekmény, amely a bűncselekmények felderítése során a személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgálja. E bizonyítékok megszerzésében pedig a kihallgatott személy (gyanúsított, sértett, tanú) bűncselekményről szerzett tudomása nyújt segítséget.¹

A bűncselekmény egy múltban megtörtént esemény, amelynek körülményeit a nyomozó hatóság a nyomozás során ismeri meg.² Természetesen a nyomozó nem tanúja az eseményeknek, csupán közvetett észlelés alapján ismeri meg a (főleg objektív) tényeket. A nyomozati cselekmények során ez a nyomok felkutatását, rögzítését és analizisét jelenti, amelyek kapcsolatban állnak az elkövetett bűncselekménnyel. Ezek a nyomok pedig nemcsak a környezetben, de az emberek tudatában is megtalálhatók, bizonyítási jelentőségük pedig hatalmas.³ Egyetértve *Boros Jánossal*, elmondható, hogy az emlékenyomokat visszaadó vallomások pontossága, hitelessége és megbízhatósága a büntetőeljárás egyik kulcskérdéseként értelmezhető.⁴

A bűncselekmények és az elkövetők differenciálódása is hozzájárul ahhoz, hogy a krimináltaktika a változások követésével, a kihallgatási módszerek fejlesztésével, illetve új metódusok alkalmazásával elősegíti, hogy a nyomozó hatóságok minél több, valósághoz közelítő és az igazságnak megfelelő vallomást szerezhessenek/szerezzenek be.⁵

A kriminalisztika fejlődési irányait, jövőbeli lehetőségeit és feladatait szem előtt tartva, ezeket az új kihallgatási metódusokat igyekszem bemutatni jelen tanulmányomban.

1 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 338. o.

2 Kertész Imre: *A kihallgatási taktika lélektani alapjai*. KJK, Budapest, 1965, 4. o.

3 Uo.

4 Boros János: *Kriminalisztika és pszichológia*. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Tanulmányok Erdősy Emil tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 167. o.

5 Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Krispán István – Lakatos János – Romasz Árpád: *Krimináltaktika I*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 176. o.

Az általam vizsgált három kihallgatási módszer:

1. SAI (Self-Administered Interview);
2. PEACE (Preparation and Planning, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluate);
3. SUE (Strategic Use of Evidence).

Együttal e kihallgatási típusok különböző szempontok alapján történő összehasonlítását – előnyök, hátrányok, cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekmények típusa – kívánom vázolni és értékelni, valamint empirikus kutatásom segítségével a gyakorlatban való alkalmazhatóságukat feltárni, ezáltal mintegy a krimináltaktika fejlődési tendenciáiba is betekintést kínálni.

A SAI fogalma és kialakulása

„Az út, ahol az emlékek nyomai védelemben részesülnek” – így jellemzi a SAI (Self-Administered Interview) kihallgatási módszert a szakirodalom.⁶ Magát a kifejezést úgy fordíthatjuk le, hogy ez „magunk irányította kikérdezés” egyfajta önkikérdezés, öninterjúztatás. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a SAI egy olyan erőteljes nyomozási eszköz, amely felhasználható arra, hogy a szemtanúktól gyorsan és eredményesen kiinduló, egyben átfogó vallomást szerezzünk be.⁷ Egy olyanforma, szabványosított technika, amely világos iránymutatásokat és kérdéseket ad, és amely képessé teszi a szemtanút a saját vallomása megtételére. Következésképpen, ideális a használata azokban az esetekben, amikor a korlátozott források nem teszik lehetővé a tradicionális kihallgatási módszereket.⁸

Tudományos kísérletek megmutatták azt, hogy a SAI segítségével jelentősen több (pontos) információ szerezhető meg, mint egy sima emlékezetfelidézés során. A SAI alkalmazásának előnye, hogy erősíti a tanú memóriáját, ami azt jelenti, hogy védi a szemtanút az emlékek elvesztésétől, az adatok torzulásától.⁹

⁶ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>

⁷ <http://www.selfadministeredinterview.com/>

⁸ Russell Sach: Scientists Develop New Tool to “Freeze” Crime Scene Memories. Science Daily Magazine, April 29, 2007. <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/04/070427105641.htm>

⁹ Uo.

Egy bűncselekmény helyszínén gyakran sok a szemtanú, de nem mindig van elég személy a nyomozó hatóság részéről, hogy azonnali és alapos kikérdezést végezzenek. Hasonló probléma vetődik fel abban az esetben is, amikor a rendőrség házról házra jár, és adatot gyűjt.

Ha nincs lehetőség arra, hogy egy tanút azonnal és gyorsan kihallgassanak, akkor fennáll annak a lehetősége, hogy az emlékek torzulnak vagy elvesznek, valamint az a veszély is fennáll, hogy a tanú befolyásolhatóvá válik mások által.¹⁰ A SAI-t pont azért fejlesztették ki, hogy ezek a körülmények elkerülhetővé váljanak.¹¹

A SAI mint eszköz – a bűncselekmény helyszínén tartózkodó szemtanúkra alkalmazva – a természetes emlékezet romlása ellen küzd. Felhasználja a kognitív pszichológiai technikák legújabb kutatási eredményeit. Módszere szerint egyszerűen „megfagyasztja” a szemtanú elméjében a bűncselekmény helyszínének és az elkövetőnek a képét. Különösen a kis és jelentéktelen részleteket, amelyek segítik a nyomozókat és akár döntő fontosságúak is lehetnek a felderítés során.

Hope szerint a szemtanúk által nyújtott bizonyítékoknak teljessége és alapossága csökken, ahogy a késleltetés megtörténik a bűncselekmény észlelésekor, és az emlékek visszahívásakor növekszik.¹² Más szavakkal: minél nagyobb a szakadék az észlelés és a teljes visszaemlékezés között, amelyet a formális kihallgatás során láthatunk, annál kisebb az esélye annak, hogy a tanú pontos és alapos vallomást tesz.¹³ A kutató szerint a SAI eszköze jelentős szerepet játszhat a bűnüldöző hatóságok munkájában, hiszen számukra az előny egyértelmű; a tanúknak pedig megvan a lehetőségük arra, hogy rögzítsék emlékeiket, mielőtt bármilyen kritikus információ elveszne.¹⁴

A kísérletek résztvevőit különböző korosztályokból és különböző társadalmi háttérű emberek közül válogatták ki. Az első SAI-tesztnél ezek a személyek, az „áltanúk”, láttak egy szimulált eseményt, és ezek után vallomást kellett tenniük írásban mindarról, amit észleltek. Azok, akik a SAI-metódus alapján tették meg a vallomásukat, sokkal pontosabban írták le a részleteket, mint azok, akiket csak egyszerűen megkértek, hogy mondjanak el mindent, amit láttak.

¹⁰ <http://www.selfadministeredinterview.com/>

¹¹ A metódust egy kisebb nemzetközi kutatócsoport fejlesztette ki; Fiona Gabbert (Abertay Egyetem, Skócia), Lorraine Hope (Portsmouthi Egyetem, Anglia) és Ron Fisher (Floridai Egyetem, Egyesült Államok) részvételével.

¹² Russell Sach: i. m.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

A korai szakaszban a SAI fejlesztői arra helyezték a hangsúlyt, hogy a tanúknak könnyebb megérteniük az egyszerű, leírt kérdéseket. Minden iránymutatást teszteltek annak érdekében, hogy a potenciális tanúk pontosan értsék, mit is kérnek tőlük. A következő szakaszban a kutatók különböző beállításokkal és különböző körülmények között folytatták a további tesztelést.

Az aktuális eljárás szerint a tanúknak kézzel kell kitölteniük a SAI nyomtatványt, ami gondot okozhat egyes tanúknak, akiknek nehézséget okoz az írás-olvasás.¹⁵

A fő kérdés pedig: hogyan válnak megalapozottá a SAI-nyomtatvány által nyújtott információk a bizonyítás körében? Az biztos, hogy a SAI használatba átültetésekor fontos lesz, hogy maximalizálják a tanúvallomások megbízhatóságát és hitelességét. A jelenlegi helyzetben a SAI-metódus a kihallgatás kezdetén növeli a rendőrségi irányítást, és lehetővé teszi, hogy az alapos információk – amilyen gyorsan csak lehetséges – megszerezhetővé váljanak. S mindezt akár már a helyszínen vagy röviddel a cselekmény után. Így a tanúk is sokkal biztosabbak lesznek vallomásukban, közvetlenül az esemény után, mint a késleltetést követően.¹⁶

A SAI folyamata

Az első lépés, hogy a nyomozó hatóság tagja rögzíti, kinek adta ki a nyomtatványt, és a SAI-íratra ráírja a saját elérhetőségét. E nyomtatvány kitöltése a helyszínen történik, a bűncselekmény (feltételezett) elkövetési helyéhez közel. Ha ez nem lehetséges, akkor a nyomozónak fel kell hívnia a figyelmet arra, hogy a szemtanú kitöltheti más helyszínen is a nyomtatványt. Viszont minél előbb meg kell ezt tennie anélkül, hogy másokkal megtárgyalná a történeteket. Ezután megállapodnak egy időpontban, mikor veszi át a kitöltött nyomtatványt a nyomozó hatóság, valamint tájékoztatni kell a tanút, hogy az ügyben bármikor idézhető kihallgatásra.¹⁷

Miután a nyomozó hatóság begyűjtötte és megvizsgálta a SAI-nyomtatványokat, a nyomozás vezetője eldönti, mely tanúkat hallgatják ki, és milyen sorrendben. Ennek az a célja, hogy a hatóság szinte nem veszít időt. Ám fontos szem előtt tartani, hogy a SAI-formanyomtatvány nem helyettesítheti a személyes kihallgatást.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>

A SAI kitöltésével az emlékek védettek, ezáltal könnyebben és több információhoz juthat a nyomozó hatóság a személyes kihallgatás folyamán.¹⁸

A SAI tehát rendkívül hatékony nyomozati eszköznek számít, amely a tanúk időbeli rangsorolásával jelentős információk megszerzését teszi lehetővé, különösen azokban a helyzetekben, amikor korlátozott források állnak a nyomozó hatóságok rendelkezésére.

A PEACE kihallgatási metódus definiálása és folyamata

A PEACE kihallgatási technikát azért fejlesztették ki, hogy a nyomozás során elegendő információt szerezhessenek a gyanúsítottól, a cselekményben játszott szerepének meghatározása céljából.¹⁹

A világ számos rendőrsége egy olyan kikérdezési technikát alkalmaz, amelynek segítségével több információhoz juthatnak a gyanúsítottól.²⁰ A kihallgatási metódust a kilencvenes évek korai szakaszában fejlesztették ki, bűnüldöző szervek és pszichológusok együttműködésével Angliában és Walesben.²¹ A cél az volt, hogy elkerüljék a hamis vallomások, amelyek legfőbb következményei voltak a „vádeltű kihallgatásoknak”.²²

A PEACE betűszó a következő szavakból áll: Preparation and Planning, azaz előkészület és tervezés; Engage and Explain, vagyis tevékenység és magyarázat; Account, vagyis beszámoló, illetve jelentés; Closure, azaz befejezés, lezárás; Evaluate, vagyis értékelés.²³

A kihallgatási metódus első szakasza az előkészület és a tervezés, amely a következő tevékenységi elemeket tartalmazhatja:

- a) megérteni a kihallgatás értelmét;
- b) meghatározni a kihallgatás céljait, illetve tárgyát;
- c) megérteni és felismerni azokat a pontokat, amelyeket bizonyítani, illetve tisztázni szükséges;
- d) megállapítani, milyen bizonyítékok elérhetők, és azok honnan szerezhetők be;

¹⁸ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>

¹⁹ <http://www.reid.com/pdfs/peacearticle.pdf>

²⁰ Jeff Short: Interviewing Using the PEACE Method.

<http://www.jshort.com/Articles/PEACE-Method.htm>

²¹ <http://i-sight.com/investigation/investigative-interviewing-techniques-the-peace-model/>

²² Uo.

²³ Jeff Short: i. m.

- e) megállapítani, mely bizonyítékok szükségesek, és azok hogyan szerezhetők meg;
- f) előkészíteni a kihallgatási eszközöket (írászerk, helyszín biztosítása stb.).

A kihallgatás szempontjából igen fontos a felkészülés, tervezés fázisa. Nemcsak azért, hogy a kihallgató tisztában legyen a kihallgatás céljával, hanem azért is, hogy ismerje a kihallgatás lényeges alapelveit. Mindezek mellett fontos az is, hogy a kihallgatást végző képes legyen értékelni a kapott válaszokat, végig az egész kihallgatás során. Ha pedig a végeredmény egy teljes körű, feltáró, beismerő vallomás, akkor ennek a megfelelő dokumentálása sem mellőzhető, hogy a későbbiekben felhasználható legyen a bíróságon.²⁴

A következő fázis a tevékenység és a magyarázat. Ezeket a fogalmakat úgy is ismerhetjük, mint a kihallgatás „előszava”, amely a korábbi fázisokra utal. Lényeges eleme az interjú következményeinek helyes bemutatása. Szükséges a kihallgató és a kihallgatott közötti megfelelő légkör. A kihallgatónak tudatosan kell kérdeznie, valamint képesnek kell lennie reagálni. Továbbá tisztában kell lennie a kihallgatott állapotával, illetve félelmeivel és elvárásaival.²⁵ Lényeges a kihallgató és a kihallgatott közötti nyugodt légkör, amely a kihallgatottat együttműködésre ösztönzi.

A kihallgató további feladata, hogy megnyugtassa a gyanúsítottat, hogy megkönnyebbülve tehesen vallomást. Ha a kihallgató ítélkezővé válik, akkor megszűnik a támogató hangulat, és ezzel együtt (általában) a gyanúsított beismerési szándéka is. Pontosan emiatt kell a kihallgatónak empátiát mutatnia, kapcsolatot teremtenie a kihallgatottal. Kapcsolat nélkül az empátia sem közvetíthető, ezért a nyomozónak azt kell üzennie a kihallgatottnak, hogy átérzi a helyzetét, megérti őt. A gyanúsítottnak pedig éreznie kell, hogy a kihallgató megérti az ő érzéseit, félelmeit, motivációit. Ebben a támogató környezetben a gyanúsított félelme mérséklődik, félreteszi ellenséges modorát, és jobban megközelíthetővé válik. A kihallgatónak őszintének és megbízhatónak kell tünnie. El kell hitetnie a gyanúsítottal, hogy az őszinte válasszal saját magának segít.

Ehhez arra van szükség, hogy a kihallgatást végző személynek nagyon jó kommunikációs képességei legyenek. A kihallgatott „nyelvén” kell beszélnie, de semmiképp sem tűnhet atyáskodónak, mesterkéltnak.²⁶

²⁴ James W. Osterburg – Richard H. Ward: *Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past*. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010, p. 254.

²⁵ Jeff Short: i. m.

²⁶ Nathan J. Gordon – William L. Fleisher: *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Elsevier Ltd., Burlington, 2011, p. 34.

Ezt a szakaszt követi a magyarázat fázisa, ahol a nyomozónak rá kell világítania azokra az okokra, amelyek miatt a kihallgatásra sor került, valamint elmondania, mi várható a kihallgatás alatt, külön felhíva a figyelmet a rutin-feladatokra.

A következő fázis a beszámolás, illetve jelentés, amelynek jellemzője, hogy tartalmazza a kihallgatottól összegyűjtött információkat, illetve az emlékek felidézését az eseményekről. Ez az a stádium, ahol a jelentős és valószínű információk közvetlenül szerezhetők be a gyanúsítottól.

Az ez után következő szakasz a befejezés, illetve a lezárás fázisa, ahol a kihallgató és a kihallgatott jövőbeni kapcsolatát illető nehézségek azonnali elkerülése érdekében a nyomozóknak végre kell hajtaniuk a következőket:

- a) Meg kell köszönniük a kihallgatás lehetőségét, mielőtt távoznak.
- b) Mindenkinek meg kell értenie, mi történt a kihallgatás alatt.
- c) Mindenkinek tisztában kell lennie azzal, mi következik a jövőben.

A zárásnak mindenképpen magában kell foglalnia annak a lehetőségét, hogy a kihallgatott is kérdezhessen. A kihallgatónak összegeznie kell, mit mondott a kihallgatott.²⁷

Az utolsó szakasz pedig az értékelés fázisa, miután a kihallgatás befejeződött. Itt az első szempont annak ellenőrzése, hogy elérték-e a kihallgatás célját, hiszen ennek alapján dönthető el, hogy szükség van-e további tevékenységekre, netán kihallgatásra.²⁸

A SUE kihallgatási metódus bemutatása

A SUE kihallgatási metódus fogalma a következőképpen határozható meg: bizonyítékok ismeretén alapuló kihallgatási technika, amelyben a kérdésfeltevést a nyomozó hatóság birtokában lévő bizonyítékok határozzák meg. E bizonyítékok ismerete viszont nem juthat a kihallgatott tudomására. A kihallgatás során felteendő kérdések ezeken a megszerzett bizonyítékokon alapulnak.

A hazudós és az igazat mondó gyanúsítottak különböző lelki állapotban érkeznek a kihallgatásra.²⁹ Mindegyiküknek különleges tudomása van a bün-

²⁷ Jeff Short: i. m.

²⁸ Uo.

²⁹ Aldert Vrij – Pär Anders Granhag – Samantha Mann – Sharon Leal: Outsmarting the Liars: Toward a Cognitive Lie Detection Approach. Psychological Science, vol. 20, no. 1, 2011, pp. 28–32.

cselekményről, és mindezt igyekeznek eltitkolni a kihallgató elől. Az ártatlan gyanúsítottak többsége attól fél, hogy a nyomozó nem hisz nekik.³⁰

A SUE kihallgatási módszerben a nyomozónak az a szándéka, hogy különböző stratégiák bevetése nyomán (amilyen például a bizonyítékok felhasználása) jusson el a válaszokig. A kihallgatási módszer célja, hogy nyitott kérdésekkel indítson, mint például: „Mit csinált vasárnap?” Majd ezeket a kérdéseket speciális kérdések követik, mint például: „Használta ön vagy bárki más az autóját vasárnap?” Mindezt a kihallgató úgy viszi véghez, hogy nem derül ki, milyen bizonyítékai vannak a nyomozó hatásának (például különböző felvételek az elkövetőről és az autójáról). Jellemző, hogy az igazat mondó gyanúsított magától bevallja az autó használatát. A hazudós pedig még ösztökélés után is inkább tagadja.

Nyitott kérdésről abban az esetben beszélhetünk, amikor a kérdésre leíró, elbeszélő válasz érkezik. Azt, hogy miért fontos a nyitott kérdéssel való kezdeményezés, jól szemlélteti a következő példa.³¹

Vegyünk egy ügyet: rablás történt múlt pénteken hét órakor. Ebben az esetben a nyomozók gyakran követik el azt a hibát, hogy zárt kérdést tesznek fel: „Mit csinált múlt pénteken hét órakor?” Erre a gyanúsított rövid választ ad, amellyel a célja a nyomozó hatás megkérdőjelezése. A kihallgató pedig abba a nehéz helyzetbe hozza magát, hogy ebből az egyetlen válaszból és a gyanúsított magatartásából kell(ene) lelepleznie a megkérdőjelezést.

Teljesen más lehetőségek adódnak egy olyan kihallgatáson, ahol a nyomozó nyitott kérdéssel kezd. Képzeljük el a következőt! Szombaton hat órakor a gyanúsított lövéseket adott le egy gépjárműből. A nyomozó a következő kérdést teszi fel: „Kérem, mondjon el mindent arról, mit csinált múlt szombaton 12 óra és a lefekvése közötti időben.” Ebben az esetben a kihallgatott elmeséli, mi történt vele a meghatározott időtartam alatt. Ez esetben a vallomás nem tartalmaz hamis információkat még akkor sem, ha tudjuk, hogy az illető részt vett a bűncselekmény elkövetésében. Éppen emiatt ajánlott a nyitott kérdés és a beszélgetés, hiszen a közvetlen kérdéssel a nyomozó csak azt érné el, hogy a kihallgatott valószínűleg hamis választ adna arra a kérdésre, hogy „Mit csinált szombaton hétkor?”. Ezzel a kérdéssel ugyanis bizonyos módon kényszerítve van arra, hogy hazudjon. Ezért sokkal előnyösebb, ha az illető elhallgatja az igazság bizonyos részét, mintha a hazugság-

³⁰ Uo.

³¹ Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: *Criminal Interrogation and Confessions*. Jones & Bartlett Learning Company, Burlington, 2014, p. 50.

ból kellene az igazságot leszűrnie. A nyitott kérdések kevésbé ösztönzik arra a terheltet, hogy hazudjon a nyomozónak.³²

A gyanúsítottról meglévő bizonyítékok visszatartása az igazságot tartalmazó későbbi beismerő vallomás megszerzéséhez vezethet. Segítheti a későbbi hamis beismerő vallomások elkerülését, amelyet a környezet növekvő nyomása, a kényszer válthat ki, hiszen az ártatlan gyanúsított nonverbális jelzéseiből a bűnösségre is következtethetnek – tévesen.³³

A gyanúsított kihallgatása az egyik legkritikusabb pontja az egész nyomozati eljárásnak. A kihallgatáson a hazugság vagy az igazság kiszűrése az egyik legnehezebb feladat. Egyes kutatások szerint azok, akik hamis vallomást tesznek, próbálják kontrollálni a magatartásukat annak elkerülésére, hogy bármilyen nonverbális jelzés adásával leleplezzék magukat, valamint hogy a hitelesség benyomását keltsék. Ez a megtévesztő magatartás megtervezett, begyakorolt, és hiányzik a spontaneitás. Mivel a gyanúsítottak úgy gondolják, hogy ezek a tudatlan gesztusok gyanússá tehetik őket, szándékosan kerülik azokat a mozdulatokat, amelyek nem kifejezetten szükségesek.³⁴

A SUE kihallgatási módszer olyan megközelítési mód, amely az elérhető bizonyítékokat helyezi a gyanúsított figyelmének a középpontjába. Ezen túlmenően a SUE olyan jelek kiszűrésére törekszik, amely által az igazság felderíthetővé válik.³⁵

Felvetődik a kérdés: alkalmazható-e a SUE a jövőbeli cselekmények esetén? A kihallgatások mindig a múltbeli eseményekre összpontosítanak, ám lényeges a gyanúsított jövőbeli szándékának felderítése is. Hiszen ily módon elkerülhető a félrevezetés kérdése, és lehetőség van a további bűncselekmények elkövetésének megelőzésére is.

A SUE technika azon az elméleti feltevésen alapszik, hogy a kihallgatottak is bizonyos stratégiákhoz folyamodnak válaszadáskor. Ezeknek a vizsgálata lehetővé teszi azt, hogy a gyanúsítottak válaszai kiszámíthatóvá, megjósolhatóvá váljanak.

³² Uo.

³³ Ray Bull – Tim Valentine – Tom Williamson: *Handbook of Psychology of Investigative Interviewing*. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, 2009, p. 37.

³⁴ Caroline M. Breur – M. M. Kommer – Johannes F. Nijboer – Jan M. Reintjes: *New Trends in Criminal Investigation and Evidence*. Intersentia, Antwerp–Groningen–Oxford, 2000, p. 700.

³⁵ Franziska Clemens: *Detecting lies about past and future actions: The Strategic Use of Evidence (SUE) technique and suspects' strategies*. Doctoral dissertation in psychology. University of Gothenburg, 2013, p. 1. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32705/1/gupea_2077_32705_1.pdf.

E kutatási terület ismerete egyre jobban kiszélesedik, ez azt bizonyítja, hogy e kikérdezési technikák alkalmazása segítheti a nyomozó hatóságokat abban, hogy minél alaposabbá váljanak a bűncselekmények felderítései.³⁶

A három kihallgatási módszer összehasonlítása

A következőkben különböző szempontok szerint (előnyök, hátrányok, cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus) összehasonlítom az előbbieken bemutatott három kihallgatási módszert.

Az elhatárolásokat táblázatokban szemléltetem. Az 1. számú táblázat a módszerek előnyeit és hátrányait mutatja be.

1. számú ábrázat
A kihallgatási módszerek előnyei és hátrányai

	ELŐNYÖK	HÁTRÁNYOK
SAI	<ul style="list-style-type: none"> – Nincs jelentős mértékű emlékezetvesztés. – Elősegíti a visszaemlékezést, emlékek védelme. – Gyors, eredményes és átfogó vallomás szerzhető. – Világos iránymutatásokat tartalmaz. – Bizalmat ébreszt a tanúban, hogy önállóan töltheti ki a formanyomtatványt. 	<ul style="list-style-type: none"> – Formanyomtatványt később kitöltőknél befolyásolás hatása fennáll. – A baleset helyszínén sokkos állapotban lévők kitöltési nehézségei.
PEACE	<ul style="list-style-type: none"> – Alapos felkészülés a kihallgatás végrehajtására. – Nyugodt környezet teremtése a kihallgatott számára. 	<ul style="list-style-type: none"> – Csak a múlt történéseit kérdezik ki.
SUE	<ul style="list-style-type: none"> – Bizonyítékokra koncentrálnak. – Megtervezett kérdések, nyitott és speciális kérdések alkalmazása. – Jövőbeli cselekmények megjósolhatóvá válnak. 	<ul style="list-style-type: none"> – Hazugság kiszűrése nehéz feladat, személyfüggő.

A 2. számú táblázatban a cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus szempontjából mutatom be a különbségeket.

³⁶ Uo. 3. o.

2. számú táblázat

Cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus szerint

	CÉL	ESZKÖZ	SZAKKÉP-ZETTSÉG	PÉNZ	ALKALMAZÁSI KÖR	BŰNCSE-LEKMÉNY-TÍPUS
SAI	a memória-vesztés elkerülése, emlékek védelme és a befolyásolhatóság kizárása az alapos és pontos információk megszerzése érdekében	formanyomtatvány kitöltése	igényel	formanyomtatványok beszerzését igényli, és a nyomozó hatóságok tagjainak betanítását	csak a baleset helyszínén tartózkodó szemtanúkra alkalmazható	közlekedési balesetek, ipari balesetek, biztosítási csalások
PEACE	pontos felkészülés és megtervezettség által, minél alaposabb és pontosabb információk megszerzése	megtervezett kihallgatási folyamat	igényel	kihallgatási eszközök beszerzése, helyszín biztosítása, nyomozó hatóságok tagjainak betanítása	áldozatokra, szemtanúkra és gyanúsítottakra is alkalmazható	bármilyen bűncselekménytípusra alkalmazható
SUE	bizonyítékok ismeretében történő kérdésfeltevés hatására a kihallgatott vallomásának elérése, és minél pontosabb információk megszerzése	nyitott és speciális kérdések	igényel	kihallgatási eszközök beszerzése, helyszín biztosítása, és a nyomozó hatóságok tagjainak betanítása	gyanúsítottak körére alkalmazható leginkább	bármilyen bűncselekménytípusra alkalmazható

A három kihallgatási módszer a gyakorlatban

Az empirikus kutatás bemutatása, céljainak meghatározása

Empirikus kutatásom során, az előzőekben ismertetett három kihallgatási módszer gyakorlatban való alkalmazhatóságának lehetőségére, illetve arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a nyomozó hatóság alkalmazza-e ezeket a kihallgatási taktikákat.

Arra a kérdésre is szerettem volna választ kapni, hogy érdemes-e alkalmazni ezeket a kihallgatási technikákat, és eredményesebbé tenné-e a nyomozó hatóság munkáját.

A kérdésekre kihallgatásokon való részvételek útján, ügyiratok feldolgozásával, különböző esetek megismerésével, valamint a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság bünyügyi osztálya és vizsgálati osztálya állományának mélyinterjúztatása révén kaptam választ.

A válaszokat összesítve, elemezve és értékelve, valamint a kihallgatásokon való részvételek és az ügyiratok feldolgozásának a segítségével vontam le következtetéseimet és megállapításaimat a módszerek gyakorlati használatával, és alkalmazási lehetőségeivel kapcsolatban. Ezeket a következőkben kihallgatási taktikák szerint ismertetem.

A SAI kihallgatási módszer a gyakorlatban

A három bemutatott kihallgatási módszer közül a SAI kapcsán a várakozással ellentétes tapasztalatok értek.

Nem igazán tudtam elképzelni, hogy bármelyik nyomozó hatóság használná. Ennek ellenére kiderült, hogy igenis bevett módszer, és meghatározott bűncselekményeknél jelentős előnyökkel járhat a nyomozók számára.

A kihallgatási módszert nem egy az egyben alkalmazzák, de jelentős jellemvonásai, például az előre elkészített formanyomtatvány, az írásbeliség és a saját környezetben való kitöltés fellelhetők a gyakorlati végrehajtáskor.

A kihallgatás, amelyen részt vettem, erőteljesen tükrözte ennek a módszernek a jellemvonásait.

A 33/2014. bü. számú ügyben egy választási csalás bűncselekményének sértettjeit hallgatták ki e módszerrel. A tényállás szerint egy ormánsági településen a helyi önkormányzat képviselői egy előre elkészített formanyomtatvánnyal járták körbe a falut, aminek a kitöltésével a sértettek elismerték roma származásukat, de egyúttal kizárták magukat az országgyűlési választáson va-

ló részvételből, amiről azonban senki nem tájékoztatta őket. Így nem gyakorolhatták alkotmányos jogukat a választáson. Emiatt a gyanúsítottak ellen eljárás indult a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon.

A kihallgatásra előre elkészített nyomtatvánnyal érkezünk az ügy előadójaival. Minden sértettet az otthonában kerestünk fel, ezáltal érvényre juttatva a SAI egyik jelentős jellemvonását, miszerint a szemtanú vagy a sértett a nyomtatványt saját környezetében (otthonában, munkahelyén) tölti ki. A megkeresettek ezen az előre elkészített nyomtatványon tettek vallomást tanúként. Rögtön fény derült az elmélet és a gyakorlati alkalmazás közötti különbségre, mégpedig az *1. számú táblázat*ban is említett egyik hátrányra. Az ormánsági, gazdaságilag rendkívül hátrányos helyzetű településen élő sértettek nem mindegyike tud írni-olvasni, valamint az iskolázatlanság miatt nem tudják magukat kellően kifejezni. Emiatt a nyomozó hatóság tagja töltötte ki a nyomtatványt, azután a kihallgatott elolvasta, vagy a nyomozó felolvasta neki.

Ebben az esetben elmondható, hogy a nyomozó nem egy az egyben alkalmazta a SAI technikát, de főbb jellemvonásait, az írásbeliséget, a saját környezetben való kitöltést, igen. Ezáltal pedig érvényesült a metódus előnye: a gyors munkavégzés, a nyomozó hatóság munkaterhének enyhítése, az idővesztés és az emlékek elvesztésének elkerülése. Nem beszélve a költséghatékonyságról, hiszen elkerülhetővé vált a jelentős számú sértett útiköltsége vagy keresetkiesése is.

Az ügyirat feldolgozásakor megismert emberölés ügye (242/1998.), amelynél szintén alkalmazták a SAI metódus legfőbb vonását, nyolc évvel ezelőtt történt. Az ügy rendkívül érdekes volt, hiszen egy holtpontra jutott ügyről van szó, amelyben a bűncselekmény elkövetőjével szemben a mai napig nincs terhelő bizonyíték.³⁷

Az egyik elkövető, aki a bűncselekményben bűnsegédként vett részt, már letöltötte a büntetését és szabadlábon van, külföldön dolgozik. Pontosan emiatt az ügyben újra, de most tanúként hallgatták ki. A távolság miatt és az eljárás gyorsítása érdekében, a nyomozó hatóság egy nyomtatványt küldött neki kitöltésre.

Az illető teljesen más vallomást tett, mint nyolc éve. Akkoriban, amikor bűnsegédként hallgatták ki, megnevezte a tettest, és állította, hogy az volt a bűncselekmény elkövetője. A papíralapú kihallgatásnál viszont már más vá-

³⁷ A bizonyíték hiányában nem megoldott ügyeknél („döglött akta”) új bizonyítékok esetén újabb nyomozásra, újabb kihallgatásra van szükség, és perújítás fordulhat elő.

laszokat adott. Felvetődik a kérdés, hogy azért-e, mert az emlékei már elhalványultak, vagy a nyomozó hatóság hiánya miatt.

Szembevetünk a metódus egyik gyengesége: célszerű-e, hogy a kihallgatott rendőri felügyelet nélkül töltsse ki a nyomtatványt, a saját lelkiismerete szerint, a felelősség figyelmen kívül hagyásával? Nem hátráltatja-e ezzel a nyomozást?

Úgy gondolom, ez a metódus a súlyosabb bűncselekményeknél nem biztos, hogy eredményesebbé teszi a nyomozó hatóság munkáját. Érdekes a másik kérdés is: mivel a jelentős idő eltelte miatt fennáll az emlékek előhívásának és torzulásának a lehetősége, van-e egyáltalán értelme e technika alkalmazásának?

Véleményem szerint ez esetben a metódus nem teszi eredményesebbé a nyomozó hatóság munkáját, hiszen sok idő telt el a bűncselekmény és az újbóli vallomás megtétele között.

Az ügyirat-feldolgozás során megismert harmadik bűnügyben (12/2014.) a gyanúsított gyógyszerfüggő volt, aki valós személyek nevére kiállított recepteket tulajdonított el. A gyógyszerárakban, ahol ezeket a recepteket kiváltotta, megkérdezték, miért kell neki. Erre azt felelte, hogy másnak viszi, ami jogszerű. Több száz receptről volt szó, a jogosultak pedig nem is tudtak róla, hogy az ő receptjeik máshoz kerültek, és más váltotta ki őket. Mivel ezek nem helyi lakosok voltak, ezért az ügy előadója kihallgatási nyomtatványt készített, és elküldte az illetékes hatóságoknak, amelyek pedig megkeresték a tanúkat.

Ebben az esetben szintén a munkateher enyhítése és a költségek csökkentése érdekében alkalmazható a módszer, hiszen a tanúknak semmi érdekük nem fűződött a valótlan állításhoz.

A bűnügyi és a vizsgálati osztály tagjainak a mélyinterjúztatása során mind a nyomozók, mind a vizsgálók egyetértettek abban, hogy ennek a taktikának az alkalmazása előfordul a gyakorlatban, ha nem is tisztán, de főbb vonalait tekintve mindenképpen. Egybehangzóan elmondták azt is, hogy ezt a metódust legfőképp a kisebb bűncselekmények esetén alkalmazzák, például gazdasági csalás, csalás esetén, amikor is sok a sértett vagy a szemtanú, és a kikérdezés e módja jócskán enyhíti a munkaterhet.

A PEACE kihallgatási metódus a gyakorlatban

A PEACE kihallgatási metódus gyakorlati alkalmazása rendkívül jellemző. Ennek megvalósulását figyelhettem meg egy kihallgatáson, amelyen a PEACE valamennyi szakaszának (előkészület, tervezés, tevékenység és magyarázat,

beszámolás, jelentés, befejezés, lezárás, értékelés) teljesülését figyelemmel követhettem. (A 78/2014. számú bűnügynek nemcsak az iratait ismerhettem meg, hanem részt vehettem a terhelt kihallgatásán is.)

A tényállás a következő volt: egy középkorú, jogász végzettségű nő ellen emberölés gyanúja miatt indult eljárás. A kihallgatásokon számtalanszor elmondta, hogy semmi köze a cselekményhez, majd a hetedik kihallgatásán, amikor már teljesen belekeveredett az általa elmondott hazugságokba, beismerő vallomást tett, amelyet a következő alkalommal megváltoztatott.³⁸

A PEACE metódus egyik jellemzője, hogy a nyomozó hatóság munkáját nagyon precíz felkészülés jellemzi. Ennek voltam tanúja az említett ügyben. A kihallgató rendkívüli alapossággal határozta meg a kihallgatás célját és a tárgyát, felismerte azokat a pontokat, amelyeket a kihallgatáson mindenképp tisztázni szükséges. A kihallgatásra pedig minden szempontból, a lehetséges kérdések meghatározásával is előkészült.

Ennél a metódusnál elengedhetetlen, hogy a nyomozó felkészüljön a kihallgatottból. Tanú esetében lényeges, hogy miért idézték be, mit tud. A kihallgató e lényeges tényezők alapján tudja elhelyezni a kihallgatandót az adott történetben. Sok esetben háttérkutatás is ajánlott: követett-e el már bűncselekményt; milyen előélete van az illetőnek?

A konkrét ügy következő szakaszában a nyomozó ismertette a terhelttel a kihallgatás következményeit, és megteremtette a leginkább megfelelő környezetet. Ezzel is ösztönözni próbálta a terheltet az együttműködésre, ami az ő érdekét is szolgálja. Szükség van arra, hogy a kihallgató olyan légkört teremtsen, hogy a gyanúsított (vagy a tanú) megbízzon benne: ne érezze magát feszélyezve a kihallgatáskor, ne érezzen semmiféle feszültséget, vagy arra vonatkozó nyomást, hogy neki vallomást kell tennie. A kihallgatónak a kihallgatott bizalmába kell férköznie. Ennek az udvarias viszonynak a megteremtésére különböző taktikák léteznek, amelyeket a nyomozók a saját tapasztalataik alapján szereznek és fejlesztenek folyamatosan.

A következő fázisban a nyomozó felhívta a kihallgatott személy figyelmét azokra a pontokra, amelyek miatt a kihallgatást végre kell hajtani, valamint ismertette a kérdéseket a terhelttel.

Ebben a szakaszban a nyomozó hatóság tagjai általában nyitott kérdéssel „beszéltetik” a kihallgatandót, ha pedig vélhetően nem őszintén adja elő a történeteket, akkor közvetett kérdések következnek.

³⁸ Vallomás-visszavonásról nem beszélhetünk a terhelt esetében, hiszen ebben az esetben ez a kifejezés nem helytálló. A kihallgatott gyanúsított – a Miranda-elvek és -figyelmeztetések következtében – nem vonhatja vissza a vallomását, de a következő kihallgatáson megváltoztathatja.

A következő fázisban pedig, amikor a jelentős információk megszerzése a jellemző, szintén alkalmazták a módszer „műfogásait”. Az irányított beszélgetés technikájának alkalmazásával megkérte a terheltet, hogy mondja el, mi történt, majd ezt részekre felosztva irányította a kérdéseket, ezáltal a kihallgatott ismét belezavarodott az általa elmondott hazugságokba.

Az utolsó fázisban a nyomozó tájékoztatta az illetőt a kihallgatás következményeiről, összegezte az elmondottakat, valamint megteremtette a lehetőséget a terhelt számára is, hogy kérdezhessen.

Végül pedig a kihallgatás értékelése is megtörtént, amely alapján eldől, hogy szükség van további kihallgatásra.

Nemcsak az ügyiratokból, de a kihallgatáson való részvételből is kiderült az, hogy a PEACE technikát a nyomozó hatóság nap mint nap alkalmazza.

A nyomozó hatóság állományának mélyinterjúztatása során számottevő volt az egyetértés abban az interjúalanyok között, hogy az ügy megfelelő ismerete és a felkészültség igen fontos az eredményes kihallgatások eléréséhez.

A PEACE kihallgatási metódus pedig eredményesebbé teszi a felderítést, az alkalmazása pedig jelentős előnyökkel jár a nyomozó hatóság számára.

A SUE kihallgatási metódus a gyakorlatban

A SUE kihallgatási technikát – ha nem is tisztán, de – alkalmazzák, egyes jellemzői megjelennek a gyakorlatban, sokszor vegyítve a PEACE kihallgatási taktikával.

A kihallgatáson, amelyen részt vehettem, az említett büntetőügyben nem ismertették a terheltre vonatkozó bizonyítékot, ami a következő volt: a terhelt a kapcsolattartó lapon egy már kiengedett cellatársát jelölte meg a közeli hozzátartozói helyett. A nyomozó elég furcsának találta, hogy a terhelt nem a lányát jelölte meg, hanem egy hajléktalant. Emiatt a nyomozó hatóság felkereste a kapcsolattartási kérelemben megjelölt embert, és kihallgatta. Az illető elmondta, hogy a terhelt azt kérte tőle, hogy vigye el a levelét a lányának, akitől azt kérte, nézze meg a terhelt naptárját, van-e benne bejegyzés a bűncselekmény napjára.

A nyomozó ezt a bizonyítékot nem közölte a terhelttel, a kérdései pedig éppen a megszerzett bizonyítékon alapultak.

A feltett kérdésekre a terhelt a megjelölt kapcsolattartó válaszaival ellentétesen válaszolt. Tagadta, hogy bármilyen levelet küldött volna.

A nyitott kérdéseknél a terhelt ismét belezavarodott az általa elmondottakba, és többször „elárulta” magát. Még a bizonyítékok feltárása után is tagadta a beszerzett terhelő adatokat, azonban az hazugsága kiszűrhetővé vált.

Két másik ügyben a SUE módszer ellentétével találkoztam. Az 57/2012. számú bűnügyben a tényállás a következő volt: a terhelt férje hazaérkezett a hajnali órákban, ittas állapotban. Szóváltás közben megrúgta a feleségét, aki védekezésért a konyhapulton lévő kést megragadta és a kialakult dulakodás során a sértettet szíven szúrta, aminek következtében a férfi a helyszínen meghalt.

A terhelt minden kihallgatáson állította, hogy a férje öngyilkos lett, és a kést, amelyet a védekezés miatt maga elé tartott, a férje húzta magához, és így saját magát szúrta meg. A terhelt beleegyezett a poligráfus vizsgálatba, de a harmadik kérdésnél – „Hazudni akar-e ön férje halálával kapcsolatban?” – elbukott, és ezek után teljes beismerő vallomást tett.

A SUE módszert itt fordított módon alkalmazták a nyomozók. Mégpedig úgy, hogy a terhelt tudomására hozták, a szakértői vizsgálatok a szúrás irányából megállapították, hogy nem öngyilkosságról van szó, hanem idegenkezűségről. Ennek ellenére a terhelt nem tett beismerő vallomást, továbbra is azt állította, hogy a férje öngyilkos lett.

Mivel a terhelt továbbra is tagadta a bűncselekményt, szükségessé vált a bizonyítékok feltárása, amivel ösztönözni próbálták a beismerésre.

Általánosságban elmondható, hogy a SUE módszer nem mindig alkalmazható, viszont azokban az esetekben, amikor igen, az eredményessége vitathatatlan. A mélyinterjúk során a nyomozó hatóság tagjainak többsége egyetértett abban, hogy a SUE módszer főbb jellemzőit alkalmazzák már, de nem mindig tisztán, olykor inkább a PEACE kihallgatási taktikával egybevetve.

Egyes vélemények szerint a SUE módszer nem alkalmazható, mert a terhelt tudomására kell hozni a vele szemben fennálló bizonyítékokat, hiszen joga van megismerni őket.

Az empirikus kutatás eredményeinek összefoglalása

A kutatás eredményeként elmondható, hogy valamennyi módszer alkalmazható a gyakorlatban, hiszen nagyban segítheti a nyomozó hatóságok munkájának eredményességét és hatékonyságát. Legyen szó munkateher-enyhítésről, a költségek csökkentéséről, az idővesztés és az emlékek elveszésének elkerüléséről a SAI kihallgatási technika esetében, vagy a PEACE és a SUE módszer alkalmazása esetében a jelentős bizonyítékok megszerzéséről.

A nyomozó hatóság tagjainak egybehangzó véleménye, hogy az ügy jellege, az elkövetett bűncselekmény súlyossága nagyban meghatározza, milyen kihallgatási metódus alkalmazható.

A kutatás eredményeiből kiderül, hogy ezeket a kihallgatási taktikákat, illetve a metódusok főbb jellemzőit a nyomozó hatóság már alkalmazza, még ha nem nevesíti is őket.

Az is kimondható, hogy a kihallgatást végzők folyamatos képzése elengedhetetlen a krimináltaktika fejlődési tendenciáinak gyakorlati megvalósulása és a bűncselekmények felderítésének hatékonysága érdekében is.

A technikák tudatos alkalmazása sokkal eredményesebbé teheti a nyomozó hatóság munkáját, a képzettség, rátermettség nélküli alkalmazás pedig jelentős károkat okozhat a bizonyítékok megszerzésekor.

Összegzés

Az igazságszolgáltatásban az ember a legnagyobb bizonytalansági tényező, ezt a jogalkotó által törvényi garanciákkal körülbástyázott eljárás sem képes teljes egészében kizárni, ellensúlyozni.³⁹

A sértettek, tanúk és gyanúsítottak kihallgatása a nyomozati cselekmények szempontjából az egyik leglényegesebb mozzanat, hiszen egy rosszul felidézett emlék, egy tévedés, egy hamis vallomás emberi sorsokat tehet tönkre. Ez pedig túl nagy ár és nem csak az igazságszolgáltatás számára.

Egy kihallgatásánál rengeteg más körülmény is közrejátszhat, ezért a kihallgatás taktikája meghatározásánál a nyomozónak figyelembe kell vennie a vallomásokban kialakuló pszichikai folyamatok sajátosságait is. Ilyenek például a kihallgatandó személy tulajdonságai (jellem, életkor, nem, hajlam, temperamentum), az eljárásjogi helyzete, a nyomozás állása és a bűncselekmény sajátosságai.⁴⁰

A kihallgatási taktikákban sűrűn találkozhatunk olyan utalásokkal, amelyek a pszichológia szerepét hangsúlyozzák, de ezek többnyire a kihallgatók egyéni tapasztalataiból erednek, vagy olyanokéiból, akik önképzésük révén tettek szert ezekre az ismeretekre.⁴¹

39 Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 72–73. o.

40 Kertész Imre: i. m. 13. o.

41 Bócz Endre: A kényszervallatásról. Magyar Jog, 2013/2., 65–74. o.

A kihallgatás során vitathatatlan és egyre jelentősebb a pszichológia szerepe, ennek ismerete elengedhetetlen a nyomozó hatóság tagjai számára, a haszna pedig kétségbevonhatatlan.

A büntfelderítő munka leginkább emberközeli része a kihallgatás, ahol a nyomozók nem csak a bűncselekmény feltételezett elkövetőjével, de a bűncselekmények sértettjeivel is kapcsolatba kerülnek.⁴²

Mindezek mellett az elkövetők kiismerése és jövőbeli cselekményeik feltárása szempontjából a gyanúsítottak válaszadási stratégiájának a megismerése is fontos. Manapság már nemcsak a múlt történései számítanak, hanem a terhelt jövőbeli szándéka is, így ennek feltérképezhetősége nélkülözhetetlen a további bűnelkövetések megelőzése érdekében.

Napjainkban – úgy vélem – a technika felgyorsulása, valamint a bűncselekmények és elkövetők differenciálódása ellen a harcot csak a kriminalisztika modern eszközeivel lehet eredményesen felvenni. Pontosan emiatt van szükség az új tendenciák, irányok, metódusok megismerésére, feltárására, valamint ezeknek a gyakorlatba való átültetésére.

IRODALOM

Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Krispán István – Lakatos János – Romasz Árpád: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

Bócz Endre (szerk.): Krimnalsztika I–II. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004

Bócz Endre: A kényszervallatásról. *Magyar Jog*, 2013/2.

Boros János: Kriminalisztika és pszichológia. In: **Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.):** Tanulmányok Erdősy Emil tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 167. o.

Breur, Caroline M. – Kommer, M. M. – Nijboer, Johannes F. – Reintjes, Jan M.: New Trends in Criminal Investigation and Evidence. Intersentia, Antwerp–Groningen–Oxford, 2000

Bull, Ray – Valentine, Tim – Williamson, Tom: Handbook of Psychology of Investigative Interviewing. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, 2009

Clemens, Franziska: Detecting lies about past and future actions: The Strategic Use of Evidence (SUE) technique and suspects' strategies. Doctoral dissertation in psychology. University of Gothenburg, 2013.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32705/1/gupea_2077_32705_1.pdf.

Csernyikné Póth Ágnes: A kihallgatás pszichológiája. In: **Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály:** Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 171. o.

⁴² Csernyikné Póth Ágnes: A kihallgatás pszichológiája. In: Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály: Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 171. o.

- Elek Balázs:** A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben. *Rendészeti Szemle*, 2009/3.
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika piramismodelljének második változata. *Belügyi Szemle*, 2014/ 9.
- Finszter Géza:** Bizonyításelméletek a jog világában. *Rendészeti Szemle*, 2006/7–8.
- Gordon, Nathan J. – Fleisher, William L.:** Effective Interviewing and Interrogation Techniques. Elsevier Ltd., Burlington, 2011
- Hollin, Clive R.:** Psychology and Crime. Routledge, Hove, 2013
- Ibolya Tibor:** Kihallgatási taktika a nyomozásban. <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>
- Illár Sándor (szerk.):** Kriminalisztika. Krimináltaktika. BM Könyvkiadó, Budapest, 1984
- Inbau, Fred E. – Reid, John E. – Buckley, Joseph P. – Jayne, Brian C.:** Criminal Interrogation and Confessions. Jones & Bartlett Learning Company, Burlington, 2014
- Ivaskevics Krisztián – Pásztor Attila:** A kihallgatástechnikai metódusok a világban I. A Reid-módszer. *Belügyi Szemle*, 2015/2.
- Kertész Imre:** A tanú ismételt kihallgatása. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminalisztikai Tanulmányok, 2. Budapest, 1963
- Kertész Imre:** A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010
- Sach, Russell:** Scientists Develop New Tool to “Freeze” Crime Scene Memories. *Science Daily Magazine*, April 29, 2007.
<http://www.sciencedaily.com/releases/2007/04/070427105641.htm>
- Short, Jeff:** Interviewing Using the PEACE Method.
<http://www.jcshort.com/Articles/PEACE-Method.htm>
- Tong, Stephen – Bryant, Robin P. – Horvath, Miranda A. H.:** Understanding Criminal Investigation. A John Wiley & Sons Ltd., Oxford, 2009
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Vrij, Aldert – Granhag, Pär Anders – Mann, Samantha – Leal, Sharon:** Outsmarting the Liars: Toward a Cognitive Lie Detection Approach. *Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011